

INTERVIEW MET MEVROUW C. SOMMELING-BOOT, 5 JUNI 2018

TIJDSDUIDING INTERVIEW/INHOUDSOPGAVE

00.44 tot 01.10: Aanleiding interview
01.10 tot 01.25: Eerste herinneringen aan de oorlog
01.25 tot 01.50: Locatie geboorte
01.50 tot 03.15: Verhuizing
03.15 tot 03.55: Zus en broer
03.55 tot 04.05: Hongersnood
04.05 tot 04.45: Achtergrond ouders, elkaar ontmoet bij spinnerij Parmentier
04.45 tot 06.09: Werken in Trianon theater. Sigaretten maken van peuken
06.09 tot 09.00: Ervaringen uit de oorlog
09.00 tot 10.10: Spelen, spelletjes doen
10.10 tot 11.00: Eerste menstruatie, niet meer met jongens spelen, gebrek aan seksuele voorlichting
11.00 tot 11.20: Zwangerschap verbergen in plaats van ermee pronken zoals nu
11.20 tot 12.00: In de winter: lezen. Boeken lenen bij de bibliotheek
12.00 tot 14.50: Eten tijdens de oorlog
14.50 tot 16.45: Lagere school en huishoudschool
16.45 tot 17.45: Werken bij Simon de Wit en V&D
17.45 tot 19.15: Huishoudschool
19.15 tot 19.45: Werken bij Trianon
19.45 tot 22.45: Aanvullende informatie over de oorlog, bombardement, bevrijdingsfeesten
22.45 tot 25.00: Verschillende banen: Trianon, Simon de Wit, V&D, LOI
25.00 tot 27.15: Echtgenoot leren kennen via korfbal, verloving met 18 jaar, sparen voor de uitzet
27.15 tot 28.00: Met 20 jaar getrouwd, eerste kind op haar 24^e. Niet meteen kinderen, dus tot die tijd 'oppassen' met gebruik van condooms
28.00 tot 28.50: Haar visie op de wereld, waarmee het helemaal mis gaat
28.50 tot 31.00: Twee kinderen gekregen en altijd blijven werken
31.00 tot 32.32: Werken bij de Leidse Onderwijsinstellingen
32.32 tot 34.49: Overlijden echtgenoot en haar contacten
34.49 tot 37.00: Autorijden en Nederland gaat ten onder
37.00 tot 39.00: Ondergang van Nederland
39.00 tot 40.25: Gevolgen van de digitalisering en hoe dat levens verandert
40.25 tot 41.32: Gesprekspartners en haar zoon
41.32 tot 45.48: Verschil opvoeding jongens en meisjes bij haar thuis en in haar eigen gezin. School en werk zoon
45.48 tot 48.58: Verschil tussen jongens en meisjes in haar ouderlijk huis. Managers en arbeiders. Wat ze had willen worden als ze de kans had gekregen
48.58 tot 52.11: Huizen in de Merenwijk en hoe ze die verkreeg
52.11 tot 54.02: Komt ze nog in het centrum van Leiden? V&D. Spelen aan de Singels. Vroeger rustiger. Wijzigingen, maar niet ten goede
54.02 tot eind: Heeft geloof een rol gespeeld? Eigen ideeën over de diverse geloven en oorlogvoeren

I-2: Dit is het interview met mevrouw C. Sommeling-Boot, geboren op 22 mei 1938.

I-1: Het is vandaag 5 juni 2018.

Waar we allereerst benieuwd naar zijn: u bent op de een of andere manier op de lijst terecht gekomen van te interviewen personen. Hebt u daar zelf invloed op gehad of heeft uw dochter dat helemaal geregeld?

G: Mijn dochter heeft het geregeld; ze heeft het wel verteld. Ik zei: “Joh, waarom, voor mij hoeft het niet.” Maar ze heeft het toch wel gedaan.

I-1: En uw dochter denkt dat u een verhaal te vertellen heeft?

G: Nou, je weet nog wel wat over de oorlog en dergelijke dingen. Stelt u maar vragen.

I-1: Dus er is iets niet heel specifiek?

G: Nee, maar ik weet nog wel dingen van heel jong eigenlijk. Ik weet nog wel dat ik als klein kind kolen ging zoeken bij het Spoortje daar. Hoe oud was ik toen, 5 of 6 jaar.

I-2: Dus uw herinnering gaat ver terug?

G: Ja, ik weet nog wel wat erover.

I-1: Dan gaan we het chronologisch afwerken. Waar bent u geboren, in welke buurt?

G: Op een gracht, de Uiterstegracht geloof ik.

I-1: In de buurt van de Middelstegracht?

G: Daar hebben mijn ouders [Cornelis Boot (Leiden 12-7-1914 – Leiden 25-9-1996) en Christina van der Zeeuw (Rotterdam 19-3-1916)] een jaartje gewoond. Toen was er nog water daarvoor.

I-1: En toen bent u naar een andere buurt gegaan?

G: Ja, naar de Oranjestraat [nr. 9]. En daar hebben we heel lang gewoond.

I-1: Dat is in de buurt van het Levendaal toch?

G: Nee, in de buurt van de singels, bij de Lusthoflaan en de Herensingel.

I-2: De Oranjestraat zal in de buurt zijn van de Oranjegracht.

G: Je had de Herensingel, en dan zo de Lusthoflaan, die ging je in en zo kwam je waar ik heb gewoond. De Oranjestraat, die liep helemaal door naar achteren, met een onderbreking van de Nassaustraat en zo.

I-1: Wat was het voor soort buurt?

G: Ja, gewoon, allemaal even arm. Een arme buurt, zeker wel. Maar allemaal heel anders levend; je hielp elkaar. Het was oorlog. Ik was 2 jaar toen de oorlog is uitgebroken. Hoe jong ik ook was, ik heb daarvan toch wel dingen onthouden.

I-1: Hebt u broers of zussen, ouder, jonger?

G: Ik heb een broer en een zusje, zij is overleden, als meisje van 14 jaar is ze overleden. [Elisabeth Boot, geb. 8-3-1940, overl. 10-9-1954]

I-1: Was dat een jongere zus of een oudere zus?

G: Ik ben de oudste thuis. Zij was de middelste; we scheelden 20 maanden. En met mijn broer scheel ik vijf jaar. Mijn zusje is na de oorlog overleden aan een herseninfarct. Daar wisten ze toen nog niet zoveel van.

I-1: En uw broer en uw zus zijn in de oorlog geboren?

G: Ja, allebei. Mijn broer was de laatste en toen was er echt wel hongersnood. Hij riep dan: “Ma, bo!”, dat betekende: ma, brood. Honger, hij wou een boterham. Dat kan ik me nog herinneren.

I-1: En kunt u iets vertellen over de achtergrond van uw ouders?

G: Allebei arbeidersmensen, allebei op een fabriek gewerkt. Daar hebben ze elkaar ook ontmoet. Bij Parmentier, geloof ik.

I-1: Wat was dat voor soort bedrijf, weet u dat?

G: Een spinnerij.

I-1: En uw vader werkte daar ook tijdens de oorlog?

G: Ja, ook tijdens de oorlog. Later is hij naar de bioscoop gegaan, het Trianon theater. Daar is hij chef geworden; daar heeft hij toen later ook de Canadezen begroet, toen die later kwamen naar de film. Zij hadden sigaretten. Er waren geen sigaretten meer. En mijn vader ging, als de film afgelopen was en iedereen was weg, dan ging hij al die peuken oprapen en schoonmaken. En dat spul bij elkaar, dat kon hij verkopen.

I-1: Daar ging hij nieuwe sigaretten van maken?

G: Ja! Iemand anders gooide het weg en hij ging het dan verkopen, bijvoorbeeld bij de kruidenier. En

daar kreeg hij dan een blik met biscuit, zoiets, etenswaren eigenlijk. Want dat was allemaal nog schraal. Er was niet zoveel te eten eigenlijk.

I-1: Maar tijdens de oorlog werkte uw vader dus bij Parmentier en na de oorlog bij Trianon?

G: Ja, bij het Trianon-theater. Daar is hij tot het eind, tot zijn dood eigenlijk; hij was daar chef. Meneer [Nathan] Ortje, dat was iemand uit Amsterdam, een Joodse man. Mijn vader deed daar alles. Hij ging, bijvoorbeeld als hij geld naar de bank ging brengen, dan liep hij gewoon met dat geld over de Breestraat. Dat moet je nu niet proberen, bij wijze van spreken. Zulk soort dingen allemaal. Dat weet ik allemaal nog wel.

I-1: Hoe hebt u de oorlog ervaren? U woonde dus in de Oranjestraat, u was de oudste van het gezin.

G: Ja, ik voelde me verantwoordelijk. Ik ging kolen rapen bij het Spoortje. Daar zaten ook de Duitsers. Ik heb daar gewoon de Duitsers leren kennen. Die hoorden erbij. Want het is in 1940 begonnen, ik was erg jong en ook wel bijdehand eigenlijk, want ik wist dat er armoede was en kou, ja, ellende eigenlijk. Als je ziet hoe de mensen nu leven...

I-1: Kolen rapen, dan hebt u het over steenkolen?

G: Ja, steenkolen. Ook nog eens een keer: van de Duitsers moest je om 7 uur de gordijnen dicht hebben, je mocht niet meer naar buiten komen, dat waren allemaal van die regels, en toen vond ik een stuk kaars, toen had mijn moeder weer een beetje licht. De mensen moesten heel vroeg naar bed en daarvoor kregen ze ook die grote gezinnen, neem ik aan. Want er was nog geen pil.

Stel maar vragen.

I-1: U ging kolen rapen bij het spoor? Die vielen van de trein af?

G: Ja, dan had mijn moeder weer wat voor die kachel. Want het was zelfs zo koud – ja, we hadden dan een huis in de Oranjestraat – vroeger had je echt stevige winters, dan sneeuwde het wel eens op je bed. En dan was het soms zo koud in echte winters, dat mijn moeder een keer het vloerkleed opraapte, wij sliepen boven en mijn ouders sliepen beneden, dat ze dat vloerkleed over ons heen legde. En in het begin lagen wij in een groot bed, dat weet ik nog wel, met z'n drieën. Wat raar hè.

I-1: Ja, maar je houdt wel elkaar warm, natuurlijk.

G: Ja, met z'n drieën in een groot bed. En later kregen we een eigen bed. Dat was echt zo'n ziekenhuisledikant, zo'n groot [?] ding. Ja, dat vond je dan fijn, want je had een eigen bed. Dat was dan na de oorlog hè.

I-1: En was er ook tijd en ruimte om te spelen en spelletjes te doen?

G: Ja, als ik dat vergelijk met vroeger. Tegenwoordig zijn de meisjes van 14 jaar al hele dametjes, maar ik liep toen nog met sokjes aan nog touwtje te springen. Ik heb altijd buiten gespeeld. We hadden vroeger altijd goeie zomers, kan ik me nog herinneren. En hoepelen en ballen tegen de muur aan; al die kinderspelen eigenlijk. Als je op de singel en af en toe moest je even opzij, want af en toe kwam er een auto voorbij, maar dat was meestal van de gemeente. En dan kon je weer verder hoepelen of tolleren, allemaal die kinderspelen, dat heb ik gedaan op straat. Of bokje springen.

I-1: Waren er ook kinderen in de straat?

G: Het was kinderrijk wel, ja. Alhoewel mijn ouders maar drie kinderen hadden; dat was weinig voor die tijd.

I-1: Maar in de straat waren genoeg kinderen om mee te spelen?

G: Jazeker. Alleen, toen ik 12 was, toen ik mijn menstruatie kreeg, wist ik helemaal niet wat me overkwam, want daar werd niet over gesproken. Ik schrok me een ongeluk. En toen mocht ik niet meer met jongens spelen van mijn moeder, maar ze legde niet uit waarom niet. Ik snapte het niet. Ik dacht vroeger ook dat de kinderen uit je navel kwamen. Ja, echt waar. Want je ouders vertelden niks; gek hè. Er werd niks verteld. Toen ik een jaar of 16 was, heb ik een boek uit de bibliotheek gehaald dat daarover ging. Daarin las ik hoe het wél ging, dan. Die heb ik later aan mijn broer gegeven, want hem werd ook niks verteld. Zo preuts waren die mensen! Er werd niet over gesproken.

Tegenwoordig, als een meisje of een vrouw zwanger is, dan loopt ze daar trots mee rond. En wij verborgen ons achter een jurk. Wij moesten in zo'n wijde jurk, want dat mocht niet; dat werd verborgen dat je zwanger was.

I-1: En dat spelen: als het winter was, ging je dan binnen spelletjes doen of lezen?

G: Ja, ik hield heel veel van lezen en vroeg naar bed.

I-1: Haalde u dan boeken in de bibliotheek?

G: Ja, in de bibliotheek. Er was een klein bibliotheekje in de Prinsenstraat, aan het einde op de hoek.

Daar haalde ik boeken. En nog steeds ben ik een lezer, alles willen weten en zo, dat wel.

I-1: Ja, fijn is dat. Dan kun je ook even het dagelijks leven vergeten, toch?

G: Ja, dat klopt.

I-1: U bent in de oorlog voor het eerst naar school gegaan?

G: Ja, en daar kregen we eten. Een bord kreeg je en een lepel ging er mee. Voor mijn broer, die was jonger, aan het eind van de oorlog was het op z'n hevigst; je had geen eten. En dan kreeg ik eten op school. Daar was mijn bord en mijn lepel, dat had iedereen. Ik liet me opsluiten, want daar stonden die tonnen waar het eten in zat. Ik wilde dan even kijken of er wat voor mijn broertje in zat.

I-1: Ah, wat lief.

G: Ja, dat heb ik echt gedaan, zo jong als ik was. Ik liet me opsluiten op de wc, want ik wist dat de leraren, meneer [R.] De Groot en juffrouw Bonnee [?] en er was nog een meneer, die noemden de jongens de "kutkin", want hij had zo'n raar dingetje op zijn kin, ja, dat werd toen al zo genoemd. Nou, ik liet me gewoon opsluiten. De leraren gingen allemaal naar een kamer toe. Dan luisterde ik en als ze dan weg waren, dan hing ik over die tonnen heen en dan nam ik een maaltje voor mijn broer mee naar huis.

I-1: En waar stopte u dat dan in?

G: Nou gewoon, ik had zo'n soort zakje bij me, dat hield ik zo tegen me aan.

I-1: Wat slim, wat lief!

G: Ja, ik dacht aan mijn broer. En het klinkt misschien stom, maar op het laatst heb je geen honger. We moesten in de rij staan en dan ging ik met mijn vader mee, met bonnen. De Duitsers hadden zo'n ton en daar kreeg je eten uit. En 's zondags was er een beetje vlees in. Maar ik liet altijd een beetje over. Dan zei ik dat ik geen trek meer had, want ik was bang dat mijn vader en moeder dood zouden gaan. Niet dat het zo was, maar ik dacht dat gewoon. Ik was gewoon zo.

I-1: Want waar kregen uw ouders dan eten vandaan? U kreeg het op school.

G: Bollen, hoe heet dat nou, op een naald en dan in de kachel, dat at je ook. Ik weet het niet meer precies.

I-1: O, dat waren bloembollen?

G: Mijn vader kon een beetje rommelen, omdat hij bij de bioscoop was. Dan zei hij tegen mensen dat ze gratis naar de film konden kijken; dat kost je dan niks. Een beetje aan het handelen en zo.

I-2: Maar toen was hij dus al weg bij Parmentier? Tijdens de oorlog is hij dus naar Trianon gegaan?

G: Ja, en tot zijn dood toe is hij daar gebleven. Nou ja, tot en met dat hij met de vut ging, dat hij niet meer hoefde te werken.

I-1: En naar welke school ging u?

G: Lagere school. Ik heb niet veel opleiding gehad, moet ik eerlijk zeggen. Ik kon wel goed leren. Dat was ook zo, want op school mocht ik ... Met taal was ik ook goed, dan mocht ik zelf al alles invullen van meneer De Groot. Het laatste schooljaar, ja, waar ga je heen? Vroeger had je, hoe heet dat nou, voor meisjes?

I-1: De huishoudschool?

G: Ja, de huishoudschool. Het werd voor mij de huishoudschool. En één meisje in de klas, want dan vroeg meneer De Groot: "Waar gaan jullie naar toe?" Nou, ik ga ook naar de huishoudschool, dat leek me wel leuk, koken leren en zo, weet ik veel. Maar ik kon goed leren. Ik haalde altijd achten en zo. Toen is hij naar mijn ouders gegaan. Achteraf heb ik spijt, toen ik wat ouder was, toen dacht ik dat ik dom was geweest, maar goed. Toen is hij naar mijn ouders gegaan, dat ze mij naar de mulo moesten doen, laten leren. Maar mijn ouders vonden dat niet zo nodig. Maar die hebben zelf ook haast niks gehad. Ja, achteraf heb ik daar wel spijt van. Ik heb op die huishoudschool alleen maar lol gemaakt. Ik had een leraar, van schrijven, en die zei tegen mij: "Ik zie jou later nog wel eens terug als schrijfster." Want ik kon goed verhalen opschrijven, weet je. Ik heb nog een map met allemaal versjes en zo. Ik ben geen mens dat dingen opschrijft om een boek te gaan schrijven, daar ben ik te beweeglijk voor. Dus dat is niet het geworden, maar oké, dat heb ik aanvaard. Na de huishoudschool heb ik bij Simon de Wit gewerkt.

I-1: Hoe lang duurde de huishoudschool?

G: Ik geloof twee jaar of zo. Met 15 jaar ging ik werken. Ook bij V&D heb ik nog gewerkt. Ik weet nog goed, op de schoenenafdeling. En toen was het uitverkoop, en toen waren de schoenen bijvoorbeeld 30 gulden en dan moest ik een plakkertje erboven doen met 45, weet je wel. En die 45

moest ik dan doorkrassen. Dus het bleef gewoon dezelfde prijs.

I-1: Ja, maar de indruk werd gewekt dat het eerst meer had gekost?

G: Ja, dat ze een koopje hadden. Ik zei: "Oh, dat is ook gemeen!" Ik was 15 of 16 jaar, heel jong was ik. Ja, dat is echt gebeurd.

I-1: En waar stond de huishoudschool?

G: Aan het Rapenburg, bij het Rapenburg. Vraag me niet hoe de straat heet.

I-1: De Groenhazengracht?

G: Ja, daar had je een huishoudschool.

I-1: En de lagere school, waar stond die?

G: Aan de Medusastraat [openbare lagere school Medusastraat A, benedenschool]. Daar heb ik op gezeten. Volgens mij is hij nu weg. In De Kooi.

I-1: En de huishoudschool, daar zaten alleen meisjes op?

G: Ja, alleen meisjes. En ik heb er alleen maar ondeugende dingen gedaan. Want je moest koken en dat vond ik leuk. Maar dat proeven, dat vond ik heerlijk. Op het laatst had ik haast niks meer, dan moest ik het helemaal plat maken. Ik heb dat echt zo gedaan. En met wassen, nou ja, we waren aan het spelen met elkaar, met gooien. Alleen, ik kan me herinneren dat ik met strijken, ik moest iedere keer terug. Dan was er weer een plooi hier en daar. En toen moest ik voor de derde keer terug, echt waar, toen was ik het zat en heb ik het zo in elkaar gefrommeld en op de grond gegooid. Toen moest ik naar de hoofdleraar en toen had ik straf. Maar je denkt niet na aan de toekomst eigenlijk. Maar hoe oud was ik toen? Toen heb ik ook nog een tijdje in de Trianon gewerkt met mijn moeder, want die maakte de Trianon schoon. Dat is dan gewoon zo gegroeid eigenlijk. Mijn vader was chef daar, hij had de leiding, en daar heb ik ook een poosje gewerkt. Toen was ik al getrouwd hoor.

I-1: Ik wil nog even terug naar de oorlog en daarna gaan we naar uw banen na de huishoudschool.

Ik wilde nog weten of u nog iets hebt meegekregen van Duitsers die mensen kwamen ophalen of van bombardementen. U hebt het nu alleen over honger gehad, maar hebt u ook echt oorlogshandelingen meegemaakt?

G: Het bombardement dat we aan het einde van de Oranjestraat hadden, daar is een bom ingeslagen. Toen werden wij zo bang, toen gingen we naar mijn oma. Die woonde op de Langegracht; die huizen zijn nu allemaal weg. Uit angst gingen we daar slapen, maar wat naïef: uit de lucht dat is [een afstand van] niks natuurlijk. Daar lagen we, Frans apart, met z'n vieren in bed, in een groot bed had ze dan nog wel. En toen hebben we daar geslapen een paar nachten. Maar dat hou je ook niet vol; dat was ook niks. Dat is ook gebeurd.

I-1: En uw vader, moest hij onderduiken?

G: Nee, niet echt. Nee, hij liep geen gevaar. En hij werkte natuurlijk in die bioscoop, daar kwamen ook de Duitsers films kijken. En later kwamen de Canadezen. Daarvandaan, dat was natuurlijk feest, dat weet ik ook nog wel, dat het ontzettend feest was. De vrouwen en de mannen, die verkleedden zich allemaal. En ik heb op een kar gezeten met een goud jurkje aan, met iets op mijn hoofd, en ik was dan een vredesengel. Daar zat ik en dat weet ik nog heel goed, dan zat ik op zo'n kar en die moest ik twee palmen bij me houden, die wiebelden. Dat was een verschrikking voor me. Ik dacht: Straks valt hij eraf. Ik was zo blij dat die rit afgelopen was. Ik was dan een vredesengel, dat weet ik nog wel.

I-1: U was natuurlijk pas 7 jaar!

G: Inderdaad, 7 jaar. Dat kan ik me heel goed herinneren.

I-1: Maar geen akelige dingen met Duitsers of zo?

G: Nou ja, angstig. Je hoorde wel eens vliegtuigen overgaan. Met mijn moeder en mijn zusje gingen we dan in de kast kruipen, in een kast onder de trap, alsof we daar veilig waren. Maar dat deed je dan. Je kroop weg. Als er een bom valt, ben je natuurlijk toch reddeloos verloren. Dat denk je dan later eigenlijk allemaal.

I-1: Op dat moment heb je het gevoel dat je een beetje beschut bent?

G: Ja, een beetje wegkruipen eigenlijk. Ja, die oorlog. Stel maar vragen hoor.

I-1: We waren gebleven bij het moment dat u van de huishoudschool kwam. U hebt bij Simon de Wit gewerkt en bij V&D?

G: Ja, en later 21 jaar bij de LOI [Leidse Onderwijsinstellingen] gewerkt. Gewoon op kantoor. Ik werkte toen in de Trianon en ik vond het eigenlijk maar niks. En toen las ik die advertentie. Ja, en toen heb ik geklopt. Ik heb gezegd dat ik mulo had. Dat had ik helemaal niet. Maar ze hebben me

aangenomen. Hij vroeg niet naar diploma's.

I-1: Op basis van de goede indruk die u maakte, toch? En wat deed u eerst bij Trianon, dat u van daaruit bent overgestapt?

G: Schoonmaken. Dat wilde ik niet blijven doen. Ik heb ook bij Simon de Wit gewerkt. Daar niet als schoonmaakster, nee, daar heb ik in de zaak gewerkt. Ja, en dat vond ik leuk, met mensen omgaan en ja. En we deden altijd een wedstrijdje, dat deed ik met de chef dan samen. Als de mensen vrijdags kwamen, dan hebben ze het weekend voor de boeg en dan hadden wij pindaatjes en die moesten we verkopen: "Mevrouw, lekker een zakje pinda's voor bij de koffie of na de koffie?" En dan deden we een wedstrijdje.

I-1: Wie er het meeste verkocht?

G: Ik won heel vaak van de chef.

I-2: Simon de Wit, dat is een kruidenier?

G: Ja, een kruidenier, die zat op de hoek bij de Haven aan het begin van de Haarlemmerstraat. Ja, je hebt twee kanten [aan de Haarlemmerstraat], maar bij de Haven dan. Ja, daar heb ik ook gewerkt. En het langste bij de LOI.

I-1: Maar dan begrijp ik dus dat u ook gewerkt hebt terwijl u getrouwd was. Dat kan haast niet anders.

G: Jazeker.

I-1: Dat is een bijzonder hoofdstuk; dan gaan we daar even naar toe. U vertelde dat u uw man hebt leren kennen bij Parmentier.

G: Nee, dat was mijn moeder.

I-1: O ja, dat was uw moeder, sorry.

G: Dat was via het korfballen, dat heb ik gedaan. Hij werd mijn trainer. Wij scheelden 7 jaar. Want ik ben op m'n twintigste getrouwd met hem. Ja, ik was 16 of 17. Mijn moeder zei: "Joh, ga eens wat doen." 's Zomers verveelde je je wel eens en dan hoorde je iets van korfballen. Ja, en daar ben ik toen op gegaan. Hij woonde vlakbij dat trainingsveld.

I-1: Aan de Zouterwoudsesingel?

G: Nee, in De Kooi. Daar was een speeltuin en daar woonde hij schuin over, de Ambonstraat geloof ik, de Ambonstraat. En ik vond hem wel leuk. Maar ja, hij was toen mijn trainer. En ja, daar kijk je tegenop, maar ik vond hem wel leuk. Ik weet nog wel, een keertje ging het regenen en toen had ik een vriendinnetje ook meegenomen naar korfbal: "Joh, je moet meegaan, leuk." En toen had ik haar meegekregen en toen ging het regenen. En toen belden we bij hem aan, want hij was daar. En toen kwam hij. Toen ging hij mij leren schieten. Een beetje zo beetpakken en zo, een beetje aanrakerig en zo. Zo is het eigenlijk gekomen.

I-1: U had geen training, maar u was toevallig in de buurt toen u daar aanbelde?

G: Nee, het was wel trainingsdag, maar het regende een beetje. Hij dacht: "Nou, ik zie nog niemand." Hij kon schuin op dat veld kijken, zo'n beetje. Zo heb ik hem een beetje, nou ja... We gingen ons verloven toen ik 18 jaar was en dan ga je sparen voor je uitzet. En dan gingen we elke week naar de stad. En dan dit en dan dat. Dat werd bij mijn moeder op de zolder opgeborgen in dozen en zo, weet je wel. Zo begonnen we. Maar dat deed ik niet alleen, dat deden mijn vriendinnen ook, dat deed je allemaal.

I-1: Maar u bent met 20 jaar getrouwd?

G: Ja, met 20 jaar getrouwd. En met 24 jaar kreeg ik mijn eerste kind. Want ik wilde niet gelijk kinderen. Want ik sportte nog, ik korfbalde nog, dat vond ik leuk. Ik wilde niet gelijk, nee...

I-1: En de pil was er nog niet?

G: Nee, dus we moesten oppassen. Maar daar zorgde mijn man wel voor, dat oppassen. Tegenwoordig heb je dan, hoe heet dat nou, help eens even.

I-1: Wat bedoelt u?

G: Nou ja, de man deed wat om zijn...

I-1: O, een condoom!

G: Ja, een condoom, hè hè, dat heb ik wel eens, dat ik niet op een woord kan komen. Dat ligt dan allemaal weer zo ver weg.

Ja, dat denk ik ook wel eens. Kijk, wat er nu in de wereld gebeurt, er gebeurt zoveel. Want het gaat helemaal de verkeerde kant op met alles en nog wat, ook met Nederland. En dan zeggen mijn kinderen: "Waar maak je je dan druk over?" Maar ik wil altijd alles weten. Dat is zo vervelend. En ik

heb een buurman, daar ga ik goed mee om, dat is ook een Tweeling [sterrenbeeld] en wij kunnen kletsen als wij bij elkaar zijn, met een kopje koffie, we zitten niet anders dan te praten over wat er in de wereld gebeurt. Dat interesseert mij, want ik leef nog. En dan zeggen de kinderen: “Ma, wat maak je je dan druk?” Nou, ik maak me niet druk, want ik slaap goed, maar ik wil het gewoon weten. En dan denk ik dat het niet zo goed gaat met de wereld. Met Nederland helemaal niet. Nee, nou ja, dan dwaal ik misschien af.

I-1: Dat geeft niet, we komen er zo meteen nog wel op terug. Maar hoeveel kinderen hebt u?

G: Twee. Ik heb een jongen en een meisje. Meer soorten waren er niet, dus ik vond het prima zo. Eerst een jongen en dan een meisje.

I-1: Ja, geweldig. Maar u bent blijven werken?

G: Ik ben blijven werken tot ik met de vut [Vrijwillige Vervroegde Uittreding; een regeling die vanaf 1978 werd ingevoerd om meer werkgelegenheid te creëren] mocht. Altijd blijven werken. Niet hele dagen, maar wel halve dagen. De hele week.

I-2: Ik zit te denken aan wetgeving en zo. Want ik heb ook wel gehoord dat mensen moesten stoppen met werken als ze getrouwd waren, omdat ze dan werden ontslagen. Daar had u geen last van?

G: Nee, bij de LOI niet. Ik was toen 60 of 61, want je ging met de vut dan toen nog. Dat was nog ...

I-2: Maar toen u daar begon, meestal was het zo, als ze dan trouwden, dan werden ze ontslagen.

G: Ja, want dat weet ik nog wel; we mochten niet meedoen met ... [raakt hier even het verhaal kwijt, bedoelt waarschijnlijk: pensioen, zie hierna].

I-1: Maar u werd dus niet ontslagen toen u trouwde? Want dat was bij sommige organisaties zo. En je mocht ook niet overal parttime werken.

G: Ja, bij de LOI wel. Alleen aanvankelijk kwam ik niet in aanmerking voor, hoe heet dat ook alweer, pensioen. AOW, dat hadden we toen niet, maar toen konden wij ons ook melden. Ik dacht: hoeveel pensioen heb ik? Dat was nog geen 100 gulden. Ik heb vijf jaar, dat was heel laat. Voordat ik dan 61 was. Omdat ik dan 61 was. En toen kreeg je nog wat en werden de vrouwen ook, het was alleen maar voor mannen.

I-1: Pensioen?

G: Ja, dat was alleen voor mannen. Dat is pas later voor de vrouwen gekomen. Dat krijg ik nog steeds.

I-1: Want u heeft aardig wat dienstjaren bij de LOI gehad?

G: Ja, ja, ja, ja.

I-1: En geen pensioen opgebouwd?

G: Nee, dat was er niet voor vrouwen. Nee, dat was pas de laatste vijf jaar. Ja, dat weet ik nog wel. Dan gingen we als vrouwelijke leden naar die kamer toe om ons in te laten schrijven. Ja, dat was zo.

I-2: Ja, dat ligt ook aan de branche waarin je werkt. Maar u heeft daar lange tijd gewerkt?

G: Ja, ik heb daar best wel een lange tijd gewerkt, ja, en met veel plezier. Ik ben ook typen gaan leren natuurlijk. Dat was op de Breestraat, had je daar zo'n zaak ...

I-1: Pont?

G: Ja, Pont geloof ik, ja. Daar heb ik typen geleerd en het diploma gehaald, want ik wilde ook, maar het jammere was dat mensen die halve dagen werkten, mochten zich niet met alles bemoeien hè. En dat vond ik wel eens vervelend, want dan wist je wel eens van dingen niets. Maar dat vond de chef dan niet belangrijk. Alleen degenen die hele dagen werkten, die mochten alles weten. Maar ja, wat ik moest doen, dat deed ik en ik was niet de enigste daar; er waren meer halvedagenkrachten. Dus zo ging dat vroeger eigenlijk.

I-1: En uw man verdiende?

G: Ja, mijn man was zeven jaar ouder, dus was eerder met pensioen en die heeft bij de Lichtfabrieken gewerkt. Altijd. Op de Langegracht, daar achteraan.

I-1: Bij het energiebedrijf?

G: Ja, daar heeft Kees gewerkt.

I-1: Uw man is overleden?

G: Ja, twee jaar geleden. Ik heb daar nog wel moeite mee hoor. Ja, want ik ben mijn leven kwijt, zeg ik wel eens. Ja, ik ben echt mijn leven kwijt. Je voelt je zo alleen. De kinderen hebben hun eigen gezin en rompslomp en zo en ik heb nog vriendinnen, die zijn ook alleen. Alles valt uit elkaar. Ik heb altijd vrienden gehad. Ik heb gekorfbald, ik heb op allerlei clubs gezeten. Ik ben altijd erg onder de mensen geweest. Ik kan niet de hele dag in huis blijven. Dan ga ik naar de bibliotheek, hier. Heel gezellig daar,

een bankstel, ze hebben het helemaal opgeknapt want het zou eerst weg gaan, maar gelukkig is dat gebleven en toen hebben ze alles wel helemaal vernieuwd, alles, en daar ga ik graag heen, ook met mijn buurman en dan gaan we daar samen heen. En je kan daar ook een kopje koffie drinken en zo. Dan ben ik onder de mensen. Ik ben een mensenkind, zeg ik. Ja, ik ben Tweeling. Mijn sterrenbeeld is Tweeling. En hij is ook een Tweeling; hij heeft precies hetzelfde.

I-1: En vriendinnen, ziet u die nog wel?

G: Ja, ik heb ook nog vriendinnen waar ik contact mee heb. Jazeker. Van de kaartclub, van de korfballerij, die hou je allemaal over. De partners vallen allemaal weg. Er is nog maar één koppel en die zie je haast niet meer hè. Maar ik zie hem niet bij mij op visite komen. Ik zie hem wel. Dat verdwijnt allemaal. En ik heb nu wel wat met Eugenie, die wordt Eus genoemd en met Tonie. Daar kom ik nog wel op visite en wij hebben nog contact met elkaar. Maar alles verdwijnt als je ouder wordt. En als je dan overblijft, ja, dat is echt waar. Ik voel me wel zo dat ik nergens meer bij hoor. Dat voelt echt, want ja, iedereen is samen en de kinderen hebben ook hun eigen bedoening en ik vind dat wel moeilijk hoor, want ik ben geen mens voor alleen.

I-1: En als u zich verplaatst? Rijdt u auto?

G: Ja, ik rij auto, ja. Ja, dat vind ik heerlijk en dan ga ik ook daarheen, want 's wintersavonds durf ik niet, want mijn dochter woont aan de andere kant van het park. 's Zomers, dan ga ik er lopend heen. Vrijdags is onze dag samen. Dan gaan we ergens heen of naar het strand en zo, wat we leuk vinden. Ik ga wel hard hè?

I-1: Nee hoor, ik heb nog in mijn hoofd wat ik nog moet vragen. U gaat dus samen met uw dochter op pad?

G: Ja. En maandagavond ga ik bij haar eten. Dan loop ik, maar 's winters ga ik met de auto. Ik durf echt niet. Tegenwoordig niet met al die mensen die hier bij komen, want ik vind dat de Nederlanders dom zijn. 50.000 Syriërs komen hier. Krijgen direct een verblijfsvergunning. Ze moeten huizen bouwen. Ze komen huizen te kort. En we lezen nou in de krant dat die huizen allemaal niet deugen. Dit is niet goed en dat is niet goed. Wat moet Nederland? Als ik in de auto zit, dan zie ik hoe druk het op de weg al is. Je rijdt nou in rijen, wat anders niet zo was. Nee, het gaat de verkeerde kant op en de moslims krijgen de overhand. Want daar worden we door bedrogen tot en met en wij zijn een heel naïef volk. Ik zal dat niet meemaken, maar Nederland gaat ten onder. En mijn moeder had een voorzeggende geest. Die kon zeggen: dat is niet goed en van mijn zusje heeft ze altijd voorvoeld. Bepie, mijn zusje, dat was een mooi meisje, beetje donker uiterlijk, en ik schepte altijd op met: ze komt uit Indië. Ze was de enigste met bruine ogen en ze had donkerder haar dan ik; het is nu geveerd natuurlijk, maar het is wel mijn eigen kleur, ik heb altijd mijn eigen kleur aan gehouden. Ik praat weer teveel.

I-1: Nee, want ik vraag er juist om. Maar uw moeder had een vooruitziende blik over uw zusje?

G: Ja, en toen kwamen de eerste moslims hier en dan zei ze: "Die mensen, die horen hier niet, die moeten weg. En dan keek ze boos. En dan zei ik: "Ma, doe niet zo raar, doe niet zo gek!", en dan werd ik een beetje boos op mijn moeder. Mijn dochter wordt nou boos op mij. Want ik denk: het gaat verkeerd met Nederland. Als ik hier op de markt kom en ze komen uit allerlei landen, want ik stond toen op een gegeven moment te pinnen en toen stond er zo'n mannetje, die ging vlakbij mij staan. En ik ben gewend dat je afstand houdt. En ik zeg tegen hem: "Meneer, u moet een beetje naar achteren staan", en toen ging hij met me praten, maar ik kon hem niet verstaan. Ik weet niet in welke taal. De open grenzen, de grenzen moeten dicht. Echt waar. Want wij gaan ten onder. Al die volkeren die gaan op het laatst tegen elkaar opstaan. Ik zal het niet meemaken, zeg ik altijd, maar mijn kinderen en kleinkinderen zeker wel. Ja, dat gaat echt gebeuren. Want wij zijn te goedgegelovig. Wij zijn Nederlanders en het woord zegt het al: wij zijn nederig. We komen niet voor ons zelf op. Nee, dat is gewoon zo. Nee, dat gaat helemaal niet goed. Mijn kinderen zeggen: wat maak je je dan druk, maar die zijn met hele andere dingen bezig. Want wat ze allemaal uitvinden is ook niet zo goed hoor. Die kinderen die met die dingetjes spelen, die tablets. Met veertien jaar stond ik nog touwtje te springen, bij wijze van spreken. En nu zitten ze met die tablets en allemaal. Die kinderen krijgen allemaal last van hun oogjes. En al die twintigjarigen die een burnout krijgen. Je hoort niet anders en het is allemaal Tempo Doeloe en het ene is nog niet uitgevonden of ze hebben het andere al weer. Het is een tempo van heb ik jou daar. Gaat niet goed. En de mensen, die willen het niet weten. Ik slaap gelukkig goed. Maar ik zie het zo gebeuren, echt waar.

I-1: Maar wat fijn dat u nog gesprekspartners hebt. Uw buurman en uw dochter. En uw zoon?

G: Mijn zoon zit op het moment in Spanje.

I-1: Werkt hij daar of...?

G: Nee, hij werkt bij de, hoe heet dat nou? Dat heb ik wel eens hè.

I-1: Hij is nu voor zijn werk in Spanje?

G: Nee, hij is nu met vakantie.

I-1: Woont hij in Leiden of in de buurt?

G: Hij woont in Leiden.

I-2: Een vraag tussendoor. Uw familie, uw ouders, grootouders, komen die allemaal uit Leiden?

G: Nee, mijn opa en oma [Van der Zeeuw] niet. Die kwamen uit Alphen, ja. En de rest uit Leiden, ja.

I-1: Wat wij ons van te voren nog afvroegen is of er in de tijd dat u opgroeide, of er onderscheid gemaakt werd tussen jongens en meisjes? Moesten meisjes bijvoorbeeld veel meer in het huishouden helpen dan jongens? Of was dat gelijk en hoe hebt u dat met uw eigen kinderen gedaan?

G: Nee, met mijn eigen kinderen gedaan. Nee, die deden eigenlijk allebei niks. Nee, mijn dochter heeft als kind nooit iets in huis hoeven doen eigenlijk. Nee, dat deed ik allemaal.

I-1: Bijvoorbeeld ook dat ze allebei een goede opleiding moesten volgen?

G: Ja, dat wel. Ja, want mijn dochter werkt nog. Ze werkt bij eh? Ik stop veel te veel in mijn hoofd. Ik wil altijd alles maar weten, maar wat ik dan weet gaat een beetje zakken. Ja, mijn dochter heeft een goede baan en mijn zoon ook. Hè, hoe heet die zaak nou? Het heeft iets met televisies te maken. Help me eens?

I-2: Overgaauw?

G: Nee, nee, gewoon een grote zaak. Geen winkels, maar een...

I-1: Produktie?

G: Nou, ik kan er niet op komen. Die televisies maken en dergelijke?

I-2: Siemens?

G: Ja, zoiets. Hij heeft een goede baan. Hij is daar met 18 jaar heen gegaan en was hij. Ja, dat moet ik ook nog vertellen, even tussendoor. Hij wilde niet meer werken, niet meer naar school. En toen was hij een jaar of 17 zo en toen zeg ik: "Joh, doe niet zo raar". Maar ik kreeg een keer een telefoontje, kreeg ik weer bericht van school dat hij wegbleef. Dus dan ga je met hem praten: "Doe niet zo stom. Zorg dat je een diploma krijgt". Ik werd gebeld, want hij heeft gewerkt bij het LOI met schoolvakanties. Ze konden jongens gebruiken bij een afdeling, en dat was met inpakken en zo. En toen kreeg ik op een keer een berichtje van de LOI, van kantoor: "Nou mevrouw, uw zoon is aangenomen, hij kan beginnen bij ons". Ik dacht: oh God, hij heeft gesolliciteerd. Maar ik zeg: "Wat spijt me dat nou, want hij gaat toch weer terug naar school. Hij wil toch zijn school afmaken". Dat heb ik gezegd. Ze zegt: "Nou jammer, maar dat is misschien voor hem maar beter ook. Nou, jammer", zei ze. Waar ik de tegenwoordigheid van geest had. En toen kwam hij thuis en toen zei ik: "Ben je nou helemaal betoeterd? Ben je nou gek om daar te gaan zitten?" Want ik wist wel: beneden, daar liepen allemaal van die sullige, ja sorry hoor, maar daar wil hij dan gaan werken. Maar op een gegeven moment. Hij zat ook op korfbal en daar was een man en die werkte bij dat bedrijf, waar ik nou niet op kan komen, en toen is hij daar gaan solliciteren en daar hebben ze hem aangenomen. Ze hebben hem helemaal opgeleid, want hij moest naar Zweden; ze zagen wat in hem. En hij heeft het wel niet afgemaakt; ze zagen wat in hem. En hij werkt nog. Hij is nou 55 en hij heeft nog gesolliciteerd toen hij 53 was. Hij kon niet meer verdienen. En ze hebben hem gewoon aangenomen. Dat hoor je nu niet meer, want ze worden vaak buitenboord gezet. Hij heeft een afdeling gehad. En dat ging toen weer weg en nou ja, hij is bij. Echt waar, wat dat betreft kan ik daar trots over zijn. En hij werkt zich rot. Nou, dat pleit voor hem.

I-2: Bang en Olufsen?

G: Nee. Dat ik er nou niet op kan komen. En met het gebeuren met mijn man heb ik toch een klap gekregen. En dan kan ik soms niet meer op dingen komen. Nou, ik vertel wat me te binnen schiet, maar dat ik daar nou niet op kan komen.

I-1: Nou, misschien straks, als het apparaat is stopgezet, dan schiet het u te binnen.

G: Misschien.

I-1: U heeft geen onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes? Naar uw kinderen toe, maar in uw jeugd? U ging naar de huishoudschool want u was een meisje. Als u nou een jongen was geweest, was het dan anders geweest?

G: Nou, dan hadden ze me misschien, je had toch nog een vervolgjaar. Dat is met mijn man gebeurd. Nog een jaar naar school en dan werk. Gewoon werkmans. De mensen waar ze nu zo een tekort aan hebben hè? Ik heb bewondering voor mensen die prachtige huizen kunnen bouwen. En die onder de grond en in havens. Maar niet voor die managers die dan zo lopen. Er zijn veel te veel managers op dit moment. Die kosten geld. En dat is zo jammer, want eigenlijk horen de arbeiders net zoveel te verdienen als hun. Ik vind ze meer waard. Ik zal je vertellen: mijn broer die zat in de bouw, bij Huurman. Ze gingen een huis bouwen en mijn broer die had daar toen de leiding over en tegen de man die die tekeningen had zei hij: "Nee, dat klopt niet". Daar heeft hij hem op geattendeerd, dat er wat fout zat in die tekening en dat was zo. Dus de arbeidersjongens waren ook niet achterlijk.

I-1: Nee, natuurlijk niet.

G: Die hadden er ook hun hoofd bij. Alleen kregen ze de kans niet. Ik heb ook de kans niet gekregen. Later ben ik wel eens boos geweest op mijn moeder, want ja, ik had wel arts willen worden. Ik heb daar allemaal boeken over. Nou ja, ik wil altijd alles weten, hoe alles in mekaar zit. In het lijf en dergelijke. Maar goed. Ik heb een boek van dokter Vogel. Als ik wat mankeer of een pijntje heb, kijk ik in het boek van dokter Vogel. Echt waar, ik ben een beetje mijn eigen dokter.

I-1: En in de periode dat u getrouwd was en de kinderen thuis woonden, waar woonde u toen in Leiden?

G: Waar heb ik nou gewoond joh? Dan heb ik een blackout gewoon.

I-1: Dan gaan we even terugredeneren. Woont u hier al lang? Hier in de Merenwijk?

G: Ja, ik ben van, even kijken hoor, in elk geval heb ik 21 jaar in de Vlinders gewoond en toen werd dat huis te groot, we hadden ook een stacaravan gekocht en zo en ik zei: we worden ook een dagje ouder en toen ben ik aan deze kant, maar aan de overkant gaan wonen. Maar dat vond ik niet zo leuk, want ik keek altijd die kant op voor het mooie uitzicht, want ik woonde daar aan de overkant, want ik had me in laten schrijven voor een woning en ik kreeg gelijk bericht en dan ben je nummer één en dan is ie voor jou. Je gaat er met zijn tien naar toe. We waren daar nog maar pas en toen zei ik tegen mijn man: "Maar het liefste wil ik daar wonen", en dan wees ik naar de overkant. Dat is hier. Je had dat uitzicht. Aan de overkant keek ik, als het licht aan ging, bij die mensen op de tafel. En dat vond ik toch niet zo leuk, weet je. Ik bleef ingeschreven staan. En dan zei mijn man altijd, en dan kreeg ik weer een brief, want ik was dan zogenaamd woningzoekende nog, en dan zei ie: "Nou, je hebt een woning". Ik had opgeschreven: ik wilde op twee hoog of op drie hoog, ik wilde niet beneden en ook niet helemaal boven. En daar ging in het begin een paar jaartjes over heen en toen zei hij: "Nou, je hebt je zin, er is een huis vrij". Ik denk: oh, maar toen was ik nummer drie. Ik denk: dat krijg ik nooit. En ik maar kijken en ik liep er maar langs en dan keek ik naar boven en ik zag maar niks en ik denk: ik ga bellen, ik wil het weten. Ik heb opgebeld en om te vragen: is dat huis al weg?

Ik reutel maar aan en dan loop ik mezelf voorbij.

I-1: Maar toen was het huis nog niet weg?

G: Ze waren bezig met nummer drie, zei ze. En toen zei ik: "Ik ben nummer vier". Maar ik zeg: "Ik wil het heel graag hebben". "O", zegt ze, "dan is ie voor u". Ik snap het maar niet, want het blijft maar leeg. Maar daar hadden ze problemen zeker mee. Ik was zo gelukkig. Ik kwam thuis en hij zegt: "Wat haal je je in je hoofd, we wonen hier pas en nou gaan we van het ene naar het andere!" Ik ben nog steeds blij.

I-1: Mannen vinden dat niks natuurlijk, Ja, dat snap ik.

G: Ik ben nog steeds blij dat ik hier woon. Kijk eens wat een uitzicht ik heb, schitterend toch?

I-1: Maar u woont dus eigenlijk al heel lang in de Merenwijk?

G: Ja, ik woon al heel lang in de Merenwijk, ja.

I-1: En komt u nog wel eens in het centrum van de stad, in Leiden?

G: Nee, ik kom niet zo veel meer in de stad eigenlijk. Ja, met mijn dochter. Ik merk dan ook dat je ouder wordt. Met straten. En dan ben ik met de auto ergens en dan denk ik: hè, ik kan niet verder. De Kooi, daar ben ik een keer vastgelopen en ik denk: hoe kom ik er in godsnaam uit, want het is helemaal veranderd. Mijn wereld verandert. Dat is met alles.

I-1: Ja, dat klopt, het is allemaal erg veranderd. En u fietst niet meer?

G: Nee, dat ga ik niet doen, nee, dat vind ik te gevaarlijk. Zeker op de weg ook. Vroeger, dan ging ik tolleren op de Singels en af en toe moest je even opzij en dan kwam er een auto. Dat was van de gemeente. De vuilnisauto of iets dergelijks. Dan kon je heerlijk spelen ook. Wij hebben altijd buiten gespeeld, maar we hadden vroeger ook mooiere zomers. Alhoewel, het lijkt wel of we dat weer terug krijgen. Want de maand mei is vergeleken met 1700. We hebben heel veel mooie dagen gehad, toch? En het was ook raar. 's Morgens was het bijvoorbeeld prachtig weer, maar 's middags regende het ineens. Dat de dag zo in tweeën is. 's Morgens mooi weer en 's middags regen.

I-1: Maar ik vroeg of u nog wel eens in het centrum van Leiden komt en of u nog ideeën hebt dat het heel erg veranderd is.

G: Kijk maar naar V&D. Dat is mijn V&D niet meer. Vroeger vond ik dat enig. Leuk, en dan ging je daar wat gebruiken, van boven naar beneden zo, en je hoefde niet altijd wat te kopen, maar het was gewoon gezellig en dan had je de markt erbij en zo.

I-1: Die hebben we nog wel.

G: Ja, die hebben we nog wel, maar ik merk wel dat ik, als je ouder wordt, je leefwereld verandert gewoon.

I-1: Kleiner wordt?

G: Ja, kleiner wordt. Maar de wereld gaat niet ten goede. Hoe het gaat. Het gaat niet ten goede.

I-2: Ik heb nog een vraag. In Leiden bestaan er veel verenigingen. Bent u daar ooit lid van geweest?

G: Ja, in de korfbalvereniging, toneel heb ik gespeeld en wat heb ik nog meer gedaan? Ik was altijd wel ergens actief. Toneel en zang en ik heb ook op het kerkkoor gezeten. In de Merenwijk bij de kerk, het Regenboogkoor. Maar ik ben mijn stem kwijt. Heel gek, ik kan niet meer zingen. En dat vind ik heel erg. Anders was ik weer terug gegaan. Dat vond ik heerlijk en optredens en zo, en dan overal heen. Ja.

I-2: Heeft het geloof een rol gespeeld in uw leven?

G: Ja, ik geloof echt dat er wat is, maar ik ga niet naar de kerk. Dat hoeft van mij niet. Kijk, je hebt zoveel geloven en ze doen niet anders dan vechten met elkaar. En de een zegt: het is zo, en de ander weer zo. En ik denk die God, die is er wel, die bestaat wel. Als wij er niet meer zijn. En trouwens, mensen zeggen het ook gewoon. Mijn moeder, en toen Kees overleed, die is in mijn huis geweest in het begin. Dan zat ik op de bank en dan zat ik te huilen en dan ging er gewoon een windje langs me heen, net of er een schim langs me heen kwam. En mijn moeder, toen mijn vader overleed, en dan lag ze in bed en dan ging het licht aan, uit, aan, uit. En ze zitten ook aan wekkers die ze laten lopen. Dat heb ik met mijn vader meegemaakt. Toen mijn vader overleed, en ik had verdriet en toen woonde ik nog in dat andere huis, daar de Zichtduin [Stadzicht?], en toen deed ik de kamerdeur open en toen rook ik mijn vader, heel erg, een sigarettenlucht, heel erg, en ik had een klokje daar staan en die liep en toen dacht ik: mijn vader is bij me. Hij troost me. Dan zijn ze echt naar de overkant, maar ze zijn bij je. Dood is niet dood. Nee, dat geloof ik heilig. Als ik dood ga en is er niks, maar dat geloof ik niet, dan weet je nergens van. Een dokter zei eens een keer: je doet je jas uit. Dat geloof ik heilig, dat er iets is. Want het is toch een wonder dat een kind die in je buik groeit van twee dat moet iemand zijntja.

I-1: Ik heb het daar met mijn kleindochter over op het ogenblik. Die is bijna vier en die zegt: "Oma, waar ga je dan heen als je dood bent?" Ik zeg: "Nou, naar hetzelfde als voordat je geboren bent". "O", zegt ze, "dat is wel OK". Zij denkt: o ja wel, en ze heeft nu net een broertje gekregen en dan hebben we het erover. Waar komt ie vandaan; dat vraagt zij zich ook af. Dat is bijzonder.

G: Maar dat is toch een wonder, dat van twee en dat dat een kind wordt. Een wonder. Als je ziet hoe dat lichaam in elkaar zit. Daar kan geen mens, ze zijn wel bezig met het maken van een mens, beetje klonen en zo. En als je dan naar al die planeten kijkt die er zijn. Denk je dat de aarde alleen maar bewoond is? Nee hoor, die God waar ik in geloof, die zit wel ergens en zegt: het wordt tijd dat je eens komt en schoon schip maakt, want het is hier een zootje. Mensen, de een gelooft dit en de ander gelooft zus en zo.

I-1: Maar misschien geloven ze uiteindelijk allemaal in dezelfde god, alleen op hun eigen manier.

G: Ja, maar om nou ook mensen dood te maken zoals de moslims doen...

I-2: Je hebt geloof, maar je hebt ook politiek. En mensen hebben altijd oorlogen gevoerd. Dat mensen verschillende dingen kunnen denken als er belangen zijn of met landen.

I-1: Het zijn vooral de mannen hè. De mannen maken oorlog.

G: Soms zijn er ook wel vrouwen bij betrokken. Israël, die heeft het benauwd nu. Maar daar zijn ook vrouwensoldaten. Die zitten op een plekje en die Palestijnen, want ze zijn nou weer bezig. Dat ze dingen

afschieten naar Israël. Want die zit daar helemaal gevangen tussen die moslims. Dat is ook eng. Ja, dat is het volk van God, zeggen ze.

I-1: Zullen we het eventjes afronden? Voor dit moment. Vindt u dat goed?

G: Ja.